

**NEOLİBERAL POLİTİK DÜŞÜNCE EKSENİNDE YENİ PARA POLİTİKASI
ARAYIŞLARI***

Doç. Dr. İlhan EROĞLU¹

Gaziosmanpaşa Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
ilhan.eroglu@gop.edu.tr

Fatih YETER

Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
fatih.yeter@hotmail.com

ÖZET

Liberal politikaların “neoliberal” deyimini ile yeniden dizayn edilerek hâkim politika ve iktisadi düşünce olmasında üç aşama vardır. Bunlar; 1970-73 Bretton-Woods sisteminin çöküşü ve petrol krizi, 1980-90’larda serbest piyasa ekonomisinin ve finansal piyasaların teknolojik gelişme ve küreselleşme ile artan ivmesi ve son olarak 2008 küresel finans krizi neoliberal politik düşüncenin para politikasındaki üç izdüşümü olmaktadır. Çalışmanın amacı; neoliberal politik düşüncenin yeniden inşası adına para politikasının nihai amacı olan fiyat istikrarı olgusunu eleştirel bakış açısı ile ele almak ve finansal deregülasyonları tartışmaktır. Bu bağlamda çalışmada neoliberal politik düşüncenin teoride, pratikte ve özellikle 2008 küresel finans krizi ile ortaya çıkan çelişkileri ele alınacaktır. Araştırma sonucunda; Her yaşanan iktisadi sorun karşısında, neoliberal politik düşüncenin sürekli kendi yenileme ihtiyacı hissettiğini, makro ekonomik istikrar adına para politikası yapımcılarının gerek küresel gerekse ulusal düzeyde yeni amaç ve araç arayışlarına girdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Para Politikası, Fiyat İstikrarı, Finansal İstikrar

**THE SEEK FOR A NEW MONETARY POLICY ON THE AXIS OF NEO-
LIBERAL POLITICAL THOUGHT**

ABSTRACT

There are three steps which caused liberal policies to be the dominant policy and economic thought by being redesigned with the term “neo-liberal”. These are the breakdown of Bretton-Woods system between 1970 and 1973 and oil shock, the vertical acceleration of free market economy and financial markets with technological developments and globalization in 80s and 90s, and finally financial crisis in 2008. The aim of this study is to handle the price stability phenomenon, which is the final goal of monetary policy in terms of the reconstruction of neo-liberal political thought, with a critical approach and to discuss the economic deregulations. In this context, we will discuss the theoretical and practical conflicts of neo-liberal political thought and its conflicts arose from the global financial crisis in 2008. In the end of the study it’s concluded that the neo-liberal political thought needs continuously to renew itself and the monetary policy makers have been in the search of new goals and tools both in global and national levels in terms of macroeconomic stability.

Keywords: Neoliberalism, Monetary Policy, Price Stability, Financial Stability

¹ Sorumlu yazar.

* Bu makale 26- 27 Kasım 2016 tarihinde İstanbul’da düzenlenen International Congress of Management Economics and Policy isimli kongrede sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Para politikasının uygulamada geçirdiği tarihsel dönüşüm sürecinde liberal politikaların “neoliberal” perspektifte hâkim politika ve iktisadi düşünce olmasında üç aşama vardır. Bunlar; 1970-73 Bretton-Woods sisteminin çöküşü ve petrol krizi, 1980-90’larda finansal piyasaların teknolojik yenilikler ve küreselleşme ile artan ivmesi, son olarak da 2008 küresel finans kriziyle ortaya çıkan neoliberal politik düşüncenin, para politikasındaki izdüşümüdür.

Bretton-Woods sisteminin çökmesi sonrasında kapitalizm uygulamada Keynesyen paradigmadan kayarak pür serbest piyasa sistemi çerçevesinde neoliberal iktisat politikalarına geçiş yapmıştır. Uluslararası parasal sistemdeki belirsizlikleri bertaraf etmek için ve finans çevrelerinin baskın tavrı ile para politikasının tek amaç, tek araç bağlamında fiyat istikrarı ve kısa vadeli faiz oranları bu yeni dönemde önem kazanmıştır. 1980-90’larda küreselleşmenin artan ivmesi ile neoliberal politik düşünce, Washington Uzlaşmaları vasıtasıyla ABD ve Batı-Avrupa’dan, az gelişmiş ülkelere doğru sistem ihracı yapılmıştır. Söz konusu bu ülkelerde IMF ve Dünya Bankası vasıtasıyla uygulamaya geçilen neoliberal iktisat politikaları sonucunda bir dizi finansal krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Finansal serbestleşmenin had safhalara ulaştığı dünya ekonomisinde, krizlerin az gelişmiş ülkelere has bir durum olduğu inancı yerleşik bir düşünce olmuş ve bu ülkelerde kurumsal olarak neoliberal politik düşünceye sağlıklı bir şekilde entegre edilememesinin sonucu finansal krizlerin yaşandığı iddia edilmiştir. 2008 küresel finans krizi bu türden yerleşik düşünceleri sarsmış ve kriz dünyanın en büyük ekonomisinin olan ABD’de emlak piyasasında finansal piyasaların türev ürünler aracılığı tüm dünyaya bir salgın hastalık gibi yayılmıştır. Hiç kuşkusuz hâkim iktisadi düşünceye yönelik birçok çalışmanın ve tartışmaların kapitalizmin son büyük krizi olan 2008 küresel finans krizinin ardından, sayılarının artması tesadüfi bir durum değildir. Öyle ki üzerinden yüz yıla yakın bir süre geçmesine rağmen hararetli tartışmaların 1929 Büyük Buhranının nedenleri konusunda halen günümüzde de devam ettiği düşünüldüğünde, 2008 küresel finans krizinin nedenleri üzerindeki tartışmaların da daha uzun yıllar devam edeceği düşünülebilir. 2008 küresel finans krizi üzerinden yapılacak yerinde analizlerin neoliberal politik düşünceye eleştirel yaklaşım ile yapılması, gelinen nokta itibarıyla esaslı bir paradigmaya ulaşabilmenin mihenk taşını oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı; neoliberal politik düşüncenin yeniden inşası adına para politikasının nihai amacı olan fiyat istikrarı olgusunu eleştirel bakış açısı ile ele almak ve finansal deregülasyonları tartışmaktır. Bu bağlamda çalışmada neoliberal politik düşüncenin teoride, pratikte ve özellikle 2008 küresel finans krizi ile ortaya çıkan çelişkileri ele alınacaktır. Bu çalışmada öncelikle neoliberal politik düşüncenin hangi tarihsel süreç içerisinde uygulamaya geçildiği açıklanacak, ardından küresel finans krizinin nedenlerine neoliberal politik düşünce ekseninde eleştirel olarak para politikası, deregülasyonlar, fiyat istikrarı ve finansal istikrar kavramları etrafında incelenecektir.

2. NEOLİBERAL POLİTİK DÜŞÜNCENİN YÜKSELİŞİ

Neoliberal politik düşüncenin iktisat politikalarına yansımaları için milat sayılabilecek nokta 1970’lerin ortalarından itibaren önemli gelişmeler (OPEC petrol krizi ve Vietnam savaşı ve Bretton Woods sisteminin çöküşü) sonrasındaki Keynesyen paradigmaya yönelik eleştirilerin artmasıdır. Neoliberal politik düşüncenin savunucuları olan muhafazakâr muhalefetin eleştirilerine karşı Keynesyen iktisatçılar bu tartışmalarda düşünsel bölünmeler yaşamaları, neoliberal politik düşüncenin kamuoyunda iyice palazlanması karşısında varlığını daha fazla sürdürememiş ve kendi kendine işleyen piyasa sistemi ve onun yeni çerçevesi ile neoliberal iktisadi düşünce zafere ulaşmıştır. Neoliberal politik düşüncenin İngiltere’de Thatcher’ın ve ABD’de Reagan’ın seçimleri kazanması ile teorik planda ve kamuoyunda gerekli desteği bulan neoliberal politik düşünce artık siyasi desteği de arkasına almıştı.

1980'lerden itibaren yaklaşık 35 yıl içerisinde neoliberal politik düşünce sadece teorik bir paradigma olmaktan çıkarak genelde siyasi politika ve sosyo-kültürel bir olgu olarak post modern bir yaşam, özeldede de iktisat politikaları olarak birçok ülkede kendine uygulama alanı bulmuştur (Palley, 2014:48-51).

Neoliberal politik düşüncenin hâkim iktisat politikası haline gelmesinin takriben 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında olmasına rağmen neoliberal dönüşümün felsefi temelleri, 1950'lerin sonunda Chicago Üniversitesi Ekonomi Bölümünde "Chicago Oğlanları" olarak anılan bir grup iktisatçı tarafından atılmıştır (Kazgan, 2016). Bu iktisatçıların en önde gelen temsilcilerinden birisi olan Milton Friedman, neoliberal düşüncenin temel görüşleri olan laissez-faire'cı yaklaşımları; deregülasyonlar, özelleştirmeler, artan oranlı vergilerde indirimler gibi vb. neoliberal politikalar savunurken söz konusu bu politik çerçevenin belirli bir ekonomi için değil tüm ekonomiler için geçerli olduğunu ileri sürmüştür (Thorsten & Lie, 2009:159). Söz konusu bu durum iktisadın bir sosyal bilim olarak değil bir doğa bilimi gibi Newton'cu yaklaşım ile iktisat politikalarının bu genel kabuller etrafında algılanması gerektiği görüşü savunulmuştur. Bu genel kabul sonucunda neoliberal iktisat politikalarının uygulandığı tüm ülkelerin birbirinden farklı sosyo-kültürel özellikleri ve farklı yapısal sorunları olmasına rağmen her ülkeye aynı politikalar uygulanmaya çalışılmıştır (Rodrik, 2011:152). Bu ülkelerde uygulanmış biçimlerine ve kullandıkları argümanlara bağlı olarak uygulamada küçük farklılıklara rağmen aynı neoliberal reçetelerin verilmesi aynı hazin sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ülkelerde neoliberal dönem öncesine kıyasla daha düşük büyüme oranlarının gerçekleştiği, emeğin reel ücretlerinde azalmaların ve gelir eşitsizliğinin artmış olduğu gözlemlenmiştir.

2. 1. Washington Uzlaşısı: Gelişmekte Olan Ülkelere Neoliberal Reçete

Neoliberal politik düşünce ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerde kendi iç dinamikleri ile uygulamaya konurken az gelişmiş ülkelerde ise Dünya Bankası, IMF ve ABD Hazine Bakanlığı tarafından belirlenen ve "uzlaşma" adı verilen neoliberal iktisat politikaları uygulamaya sokulmuştur (Saad-Filho, 2014:191). Institute For International Economics'de uzman iktisatçı olan John Williamson tarafından hazırlanan ve adı geçen bu üç kurumun merkezleri olan ABD'nin başkenti Washington'a atfen, mutabık oldukları on maddelik iktisat politikası çerçevesine Washington Uzlaşısı (Washington Consensus) adı verilmiştir (Ongun, 2012:51). 1989 yılında bir uluslararası konferansta Williamson tarafından sunulan Washington Uzlaşısının temel önermesinde üç ana başlık öne çıkmaktadır. Bunlar; (1) Piyasa sisteminin etkin şekilde işlediği ancak devletin etkin olmadığı için kamu ekonomisinin küçülmesinin gerekliliği, (2) Piyasa sisteminin etkinliğini azaltan her türlü denetim ve düzenleme mekanizmalarının kaldırılarak serbest piyasa şartlarının tesis edilmesi ve (3) Küreselleşen dünya koşulları içerisinde finansal regülasyonların ve sermaye hareketliliğinin önündeki engellerin kaldırılması ve serbest dış ticaret politikalarının uygulanması ana konular olarak sıralanabilir. 1990'larda birçok gelişmekte olan ülkelerde finansal krizler meydana gelirken IMF'de üst düzey yönetici ve politika yapıcı olarak çalışan ünlü iktisatçı Stanley Fischer konferansta Williamson'un sunduğu Washington Uzlaşısını kastederek "Williamson, Washington konsensüsü ile gelişmekte olan ülkelerin büyüme için ne yapmak zorunda olduklarını açıkça ortaya koydu." Keynesyen iktisat politikalarını kastederek "...artık ortada iki farklı paradigma yoktur" demiştir (Williamson, 2004).

Washington Uzlaşısı sonuç olarak neoliberal iktisat politikaların gelişmekte olan ülke ekonomilerine sunulan kalkınma stratejisi olarak beklenenin aksine gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarının düşmesine, gelir dağılımının bozulmasına ve finansal kırılganlıklar altında ekonomik krizleri ortaya çıkarmıştır. Literatürde Washington Uzlaşısı hakkında en çok atıf yapılan iktisatçı Dani Rodrik'in (2011) yerinde eleştirilerine göre Washington Uzlaşısı ile

gelişmekte olan ülkelere salık verilen reformların sanki her ülkenin aynı sorunları yaşadığı ve bu sorunların önem derecesinin eşit olduğu varsayımı yapılır. Bu durum birbirinin aynı politikaların uygulandığı ve iyi niyet ve şevkle yapılan bu reformların ekonomide başka sorunları tetiklediği ve ekonomik çıkmaza sürüklemiştir. Etkin büyüme stratejisinin ancak ülkenin sosyo-ekonomik yapısına bakılarak göreceli olarak daha öncelikli konularda reformların yapılması ile sağlanabilir.

3. NEOLİBERAL POLİTİK DÜŞÜNCEDE PARA POLİTİKASININ ROLÜ

Ekonomik istikrar, dengeli ve hızlı büyüme, düşük işsizlik ve enflasyon oranları iktisat politikalarının temel hedefleridir. Bu amaçlara ulaşabilmek için para ve maliye politikalarının mutlaka birbiri ile uyumlu olması gerekmektedir. Aksi halde birbirine zıt para ve maliye politikaları ekonomik aktiviteyi olumsuz etkileyecektir. 1970'lere kadar ekonominin lokomotif gücü Keynesyen politikalar çerçevesindeki maliye politikası iken, para politikası maliye politikasının etkinliğine yardımcı bir politika olmak durumundaydı. Bu dönemde merkez bankaları para politikaları hedeflerini belirlerken maliye politikalarını temel veri olarak almakta ve fiyat istikrarı perspektifinden çok iktisadi büyüme odaklı politikalar içermekteydi. Para politikasının bir nevi maliye politikasının yedeği olması Büyük Bunalım sonrası çöken altın standardı sistemi ile merkez bankaların uluslararası enformasyonu sağlıklı bir şekilde tesis edememesi daha müdahaleci hükümetlerin ortaya çıkmasına ve talep yönetimli maliye politikaların hâkim iktisat politikaları olmasına neden olmuştur (Oktar, vd., 2013:96). Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek için birçok gelişmiş ülkelerde aktif hükümet müdahaleleri ile maliye politikaları uygulamaya sokulmuştur.

Tablo 1: 1960-90 Yılları Arasında Yıllık Enflasyon Oranları

	1960-65	1966-72	1973-81	1982-85	1986-90
ABD	1,3	3,8	9,0	4,3	3,0
Euro Bölgesi	2,8	4,1	11,0	7,7	3,6
OECD Ülkeleri	3,1	4,9	11,9	8,4	5,4

Kaynak: World DataBank, 2015

Tablo 1 de izleneceği üzere 1960'lı yıllardan başlamak üzere 1970'li yılların başına gelindiğinde genel fiyatlar düzeyindeki artışın daha belirgin hale gelmesi krizin oluşumunu hızlandırdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ABD de artan dış ödeme açıkları uluslararası mali piyasaların istikrarının sağlanması için uluslararası parasal sistemde bazı değişikliklerin yapılması; yüksek kurlara bağlanmış dolar üzerindeki spekülasyon baskıları bir türlü ortadan kaldıramamıştır. 1973 yılına gelindiğinde Japonya, Kanada, İskandinav ülkeleri ile sanayileşmiş batılı Avrupa ülkeleri ulusal paralarını dolara karşı dalgalanmaya bıraktılar ve böylece uluslararası para sistemi olan sabit kura dayalı Bretton Woods sisteminin sonu gelmiş oldu (Seyidoğlu, 2007:754-755).

1970'lerde Bretton Woods sisteminin çökmesi ve OPEC krizi sonrası Keynesyen iktisat politikalarının yüksek enflasyon, yüksek işsizlik ve düşük büyüme olgularına karşı etkin olamaması; neoliberal politik düşüncenin iktisat politikalarının uygulamada kendisine alan bulmasına neden olmuştur. 1980'lerden itibaren para ve maliye politikalarının etkinliği ve hangisinin öncelikli iktisat politikası olacağı neoliberal politik düşünce ekseninde, para politikasının öncelikli iktisat politikası olacağını göstermiştir. Bretton Woods sistemi sonrasında altın-para disiplinin kalkması, uluslararası parasal sistemdeki belirsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Bu yeni dönemde ülkelerin ödemeler dengesinde açıkları kontrol edecek uluslararası parasal sistemin olmaması, para politikalarının daha etkin rol oynamasına neden

olmuş ve dolayısıyla para arzını ve faiz oranlarını belirlerken para politikasına daha geniş hareket alanı sunmuştur. Merkez bankalarının, uluslararası sermaye kontrollerinin kalkması ile ödemeler dengesini ve ekonomik aktiviteyi etkileyecek para ve kur politikalarını geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Finansal piyasalarda spekülasyonları teşvik eden düzenlemelerin yapılması, bankacılık ve finansal sistemi birbirinden ayıran kuralların ortadan kaldırılarak şirketlerin birleştirilmesine izin verilmesi ve serbestleşme adı altında kuralsızlaştırma hareketlerinin finansal sistemdeki oynaklığın ve kırılganlıkların artmasına neden olmuştur. 1990’larda önceki on yıla görece olarak yüksek büyüme oranlarının yakalanması finansal sistemdeki sorunların hasıraltı edilmesini sağlamıştır (Oktar, vd., 2013: 98-100).

Neoliberal politik düşüncenin iktisadi anlamda daha küçük bir devlet anlayışı içerisinde müdahaleci olmayan bir kurumsal yapıda olması gerekiyordu. Bu çerçevede mali disiplinin sağlanması için kamu bütçe açıklarının azaltılması, kamu harcamalarının ekonomik getirisi düşük kamu harcamaların kısılması ve hatta zarar mahiyetinde olan KİT’lerin özelleştirilmesi, devletin eğitim, sağlık ve savunma gibi kamu harcamalarına yönelmesi, vergi politikasının da yeniden düzenlenerek vergi tabanının genişletilmesi ve artan vergi oranların düşürülmesi istenmiştir. Artan enflasyon oranlarının sorumlusu; basiretsiz KİT’lerin oluşturduğu kamu borçları, artan bütçe açıkları ve çıktı düzeyini olumsuz etkileyen vergi politikaları gibi aktif ve genişletici maliye politikaları olarak görülmüştür. Sonuç olarak maliye politikasının daha geri planda kalması istenilmiştir. Ancak neoliberal politik düşünce maliye politikası uygulamalarında anlam kayması yaşamıştır. Neoliberal politik düşünceyle uyumlu olan vergi politikaları ile karşılanamaması, dolardaki enflasyonist etkilerin oluşmasına neden olmuştur. Ancak Reagan hükümetinin artan iç borç yükünü karşılayacak yabancı sermaye girişleri ve senyoraj gelirlerine sahip olması dolayısıyla ciddi oranda enflasyon sorunu ile karşılaşmamıştır (Campell, 2014:316-317). 1990’larda George H. W. Bush döneminde ise neoliberal politik düşüncenin, 1. Körfez Savaşı ile artan bütçe açıkları ile maliye politikası uygulamasında kendi retoriğinden kaymasına neden olmuştur. Neoliberalizm ile uyumlu olmayan artan kamu harcamalarının başkanlık seçiminde Bush’un ”yeni vergi yok” seçim sloganı dolayısıyla neoliberalizm ile uyumlu olan söz konusu vergi politikası sonucunda artan kamu açıklarının finansmanı güçleşmiş ve enflasyon oranların da artışlar olmuştur.

3. 1. Para Politikası ve Finansal Serbestleşme

Serbest piyasa ekonomisinin yükselen piyasası (yıldızı) olan finans dünyası Bretton Woods sonrasında “bırakınız yapsınlar” paradigması altında olağanüstü büyük bilançolara çıkmasının, uluslararası finans çevrelerinin siyasal ve toplumsal gücünün giderek artmasına yol açmıştır (Toporowski, 2014:187). Neoliberal politik düşüncenin kendi kendine işleyen piyasa sisteminin beklediği gibi piyasa aktörlerince alınan kararlarının toplumun ihtiyaçlarına ve iktisadi faydalarına göre üretimi şekillendirmediği görülmüştür. Finansal piyasaların asli fonksiyonu olan tasarruf sahibi ile yatırımcı arasında aracılık yapmak, risk ve kârın uzun vadede etkin portföy dağılımını gerçekleştirmek ve üretimin aksamadan devam etmesi ve büyümesi için reel piyasaların ilerlemesinde itici lokomotif güç olmak yerine, özel kazançlar peşinde koşan, spekülatif işlemler ile kâr sağlamayı amaçlayan kurumlar haline dönmüşlerdir. Finansal piyasaların asli görevlerinin dışına çıkarak çoğunlukla spekülatif alım-satım işlemlerinin yapıldığı neoliberal dönemin Dünya ekonomisinde, 1983 yılı itibariyle finansal işlemlerin toplam günlük hacmi 2,3 milyar dolarken, 2001 yılında finansal işlemlerin toplam günlük hacmi 130 milyar dolara çıkmış ve yıllık toplam işlem hacmi 40 trilyon dolar düzeyinde devasa bir düzeyde olmuştur. (Harvey, 2015:170). Finansallaşmanın uzun vadeli fiziksel yatırımları artırması bir yana sanayileşmiş ülkelerdeki büyük şirketler ana faaliyet alanlarının dışına çıkarak finansal faaliyet kârlarını arttırmaya çalışmışlardır. Öyle ki ABD’de finans kesiminin ortalama kâr payı 1960’larda %16,93 iken, 1990’larda bu oran iki

katından fazla artarak, %35,24'e yükselmiştir. Finans dışı kesimin ortalama kâr payı ise 1960'lardan 1990'lara sırasıyla %9,12 ve %8,57 oranında olması, yükselme bir yana azalma eğilimi dahi göstermiştir (Eroğlu, 2014:82). Gelinen nokta itibariyle Dünya ekonomisinde finansal hizmetler endüstrisinde bir mega tekelleşme ortaya çıkmış ve ABD'de küresel finans krizi öncesinde 2007 yılı itibariyle en büyük beş yatırım bankası ile en büyük beş ticaret bankasının varlıkları toplamı ABD'nin GSYH'nın %81'ine ulaşmıştır (Bocutoğlu, 2015:298-300).

Bu dönemde birçok ülkede istihdam, kalkınma ve gelir politikalarını rafa kaldırılarak yerine aşırı derecede para politikası kullanımı ile faiz oranı hedeflemesi yerine parasal büyüklüklerin finansal varlık fiyatlarına göre ayarlanmasına geçilmiştir. Neoliberal politik düşüncenin denetleme ve düzenleme mekanizmasını kendi kendine işleyen piyasa şartlarına bırakması ve sınırlı para politikası üzerinden makroekonomi yönetimi sürdürmeye çalışılması, finansal kırılmalıkları artırarak ekonomileri krizlere sürüklemiştir (Akyüz, 1995:56-57). 1980'lerden sonra tüm dünyada hızlanan finansallaşma hareketleri Washington Uzlaşması çerçevesinde IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla az gelişmiş ülkelere de yayılması sağlanmıştır. Finansal serbestleşme bu ülkelerde bir dizi bankacılık ve finans krizlerini 1990'lı yıllar boyunca sürekli meydana getirmiştir. 1994 Meksika Krizi, 1997 Güneydoğu Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi ve 2001-2002 yıllarında Arjantin ve Türkiye krizleri bunlara örnek olarak verebiliriz. Bu ülkelerde kurumların yeterli ve sağlam yapıda olmamaları, kendilerine has iktisadi ve siyasi sorunlarının zaman zaman baş göstermesi sonucu kısa vadeli sermaye hareketlerinin ani ve manipülatif şekilde yön değiştirmesi, ekonomik istikrarı olumsuz yönde etkileyerek krizlerin çıkmasına yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki bu krizlerin ortak ana nedenlerinden biri söz konusu bu sıcak para hareketlerinin ani giriş ve çıkışlarının istikrarsızlığı tetikliyor olmasıdır. Neoliberal politik düşünce finansal serbestleşmenin gelişmiş ekonomilerden az gelişmiş ekonomilere doğru yayılmasındaki ısrarlı tavrının gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ekonomiler seviyesine gelerek hızlı ve dengeli bir kalkınma stratejisinin bir parçası olarak değil; devasa büyüklükteki uluslararası finans şirketlerinin çıkarlarına hizmet etme amacıyla olmasında saklıdır (Yıldırım, 2011:12).

Finansal serbestleşme, değişen uluslararası konjoktüre karşı koşulların daha kompleks hale gelerek öngörülmesini zorlaştırmakta ve uluslararası ölçekte etkileri daha sınırlı olan merkez bankalarının etkin para politikası yürütebilmesini zorlaştırmaktadır. Bu durumda kontrol edilemeyen dışsal etkiler karşısında faiz oranlarını belirlemek ve fiyat istikrarını sağlamayı güçleştirmiştir. Finansal serbestleşmenin olumlu etkisi de olmuştur ve küreselleşme ile artan kısa vadeli sermaye hareketleri ekonomilerin gelir artırıcı kaynak arayışında enflasyonist etkiler barındıran politikalara başvurmalarını engellemiştir. Aşırı küreselleşme ekonomilerin finansal piyasalar ile birbirlerine daha bağımlı hale gelmesi, 2008 küresel finans krizi ile krizin bulaşıcı salgın hastalık gibi ABD'den tüm dünyaya hızla yayılmasına neden olmuştur. Birçok ülke politik bir hata yapmadıkları halde krizin ağır maliyetlerine katlanmak zorunda kalmışlardır (Yay, 2009:36).

3. 2. Para Politikasında Nihai Amaç Olarak Fiyat İstikrarı

Keynesyen iktisatçılar tarafından geliştirilen Phillips Eğrisi analizine göre enflasyon ile işsizlik arasında değiş-tokuşun varlığı söz konusudur. Dolayısıyla politika yapımcıları enflasyonu bir miktar indirmek için bir miktar işsizliği göze almak zorundadırlar. Bretton Woods sonrasında ise yüksek enflasyon ve işsizliğin aynı anda görülmesi Keynesyen politikaların geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Monetarist para politikasının neoliberal politik düşünce ile uyumlu olması bu politikaların uygulamaya geçilmesini sağlamıştır. Monetarist para politikasının temel görüşleri şu şekilde sıralanabilir. (1) Para arzının büyüme oranı ile nominal gelirin büyüme oranı arasında kesin olmamasına karşın

tutarlı bir ilişki mevcuttur. Dolayısıyla para arzında gereğinden daha hızlı bir büyüme olursa, nominal gelir artış oranı beklenenden daha fazla olabilir. Bu durumda enflasyon, para arzındaki artışın hâsıla artışından daha hızlı olacaktır. Parasal büyümedeki değişimin etkileri gecikmeli de olsa fiyatları yukarı doğru baskılamak “enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgu” olacaktır.(2) Ekonomik istikrarsızlığın temelinde yanlış uygulanan kamu politikaları yatmaktadır ve enflasyonist etkiler doğurmaktadır. Özel sektör ise istikrarlı bir yapıdadır. Özel sektördeki girişimcilik, yaratıcılık ve çalışkanlık faaliyetleri maliyetleri düşüreceğinden enflasyon oranlarında azalma eğilimi görülecektir. (Oktar, vd., 2013:101-102).

Neoliberal politik düşüncenin Bretton Woods sisteminin çökmesi sonrasında karşı karşıya kaldığı sorunlar yüksek enflasyon ve işsizlik, düşük büyüme ve gelir dağılımında bozulmalar olmaktadır. Bretton Woods sonrası artan enflasyon oranları Keynesyen iktisat politikalarından kopuşu, başka bir ifadeyle ihtiyari para politikası duruşundan vazgeçmek anlamına geliyordu. Çünkü uygulanan politikaların reel etkileri bir süre sonra kaybolurken ve gecikmeli olarak enflasyonist bir etki bırakıyordu. Monetaristler, ihtiyari para politikasının etkilerinde meydana gelen gecikmeler ve enflasyon-işsizlik arasındaki değiş-tokuşun uzun dönemde kaybolması, kısa vadede çıktı ve istihdam gibi reel büyüklükler üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı eleştirilerini getirirlerken kurala dayalı para politikasını öne sürmüşlerdir. Bu durumda ihtiyari para politikasının en önemli kusuru olan gecikmeli enflasyonist etkisine karşı kredibilitesi yüksek, zaman içinde tutarlı, şeffaf, hesap verilebilir ve belirli bir kurala bağlanmış para politikası yürütülmesi gereğidir. Bu noktadan sonra kurala dayalı para politikasının nihai amacı istihdam ve çıktının artırılmasından, fiyat istikrarının artırılması amacına doğru evrilmiş ve kurallı para politikası, ihtiyari para politikası yerine ikame edilmiştir (Çolakoğlu, 2003:64).

Monetarist para politikalarının ekonomi üzerindeki etkinliği tartışmalara yol açmış ve parasal büyüme ile enflasyon arasında yakın bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Neoliberal iktisat politikası kuramsal bağlamda kendi retoriğinden uygulamada sapmaların meydana geldiği görülürken, söz konusu bu durum ABD’de işsizlik oranlarını Büyük Buhrandan bu yana ki en yüksek düzeye çıkarmış ve reel faiz oranlarındaki ani artışlar da finansal piyasaların oynaklığını artırmıştır. “Yeni Uzlaş (New Consensus)” adını verdikleri ve çoğunlukla yeni Keynesyen iktisatçılar tarafından geliştirilen faiz oranı hedeflemesi stratejisine dayalı para politikasına geri dönmüştür. Bu durumda monetarist çözümler rafa kaldırılarak ekonomiyi potansiyel üretim düzeyinde tutacak “denge faiz oranı” hedefi üzerinden fiyat istikrarı sağlanmış olacaktır. Ancak enflasyonist etkilerden arındırılması amacı ile faiz oranı hedeflemesine dönmüş olmasına karşın neoliberal politik düşüncenin ana temasından taviz verilmemiştir. Tam istihdamın belirlenmesi konusunda “enflasyonun azalma veya artma eğilimi göstermediği başka bir deyişle enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı” yani “doğal işsizlik oranı” kavramı türetilmiştir. Bu oranın belirlenmesi mümkün olmayan ama bir kabul ile yaklaşık %4,5-5 gibi bir oranın varsayıldığı bir işsizlik oranıdır. Doğal işsizlik oranı kavramının türetilmesinin iki sonucu vardır. Bunlardan biri doğal işsizlik oranı perdesi altında ortalama işsizlik oranlarının makul bir seviyede olduğu ileri sürülerek işçilerin pazarlık gücünün azalmasına neden olmakta ve doğal işsizlik oranına çokta uzak olmayan ortalama işsizlik oranlarının siyasilerin üzerindeki baskıyı azaltan bir unsur olmaktadır. Bir diğer hususta yüksek faiz oranlarının olduğu ekonomik ortamda artan işsizlik oranları nedeniyle faizler üzerinde baskının doğal işsizlik oranı perdesi altında azalmasına izin verilmemiş olacaktır. Bu durum karşısında yüksek faiz oranlarının yüksek gelir grubundaki varlıklı kesimin ve finansal kesimin kâr marjlarının artması sağlanmış olacaktır (Palley, 2014:50-51). Bu devasa büyüklükteki finans çevrelerinin toplumsal ve siyasal gücü ellerinde tutmaları sonucunda finansal varlıkların özellikle de sabit faizli finansal varlıkların

getirilerinin enflasyon ile aşınması karşısında fiyat istikrarının merkez bankalarının nihai amacı olması gerekliliğini sağlamışlardır.

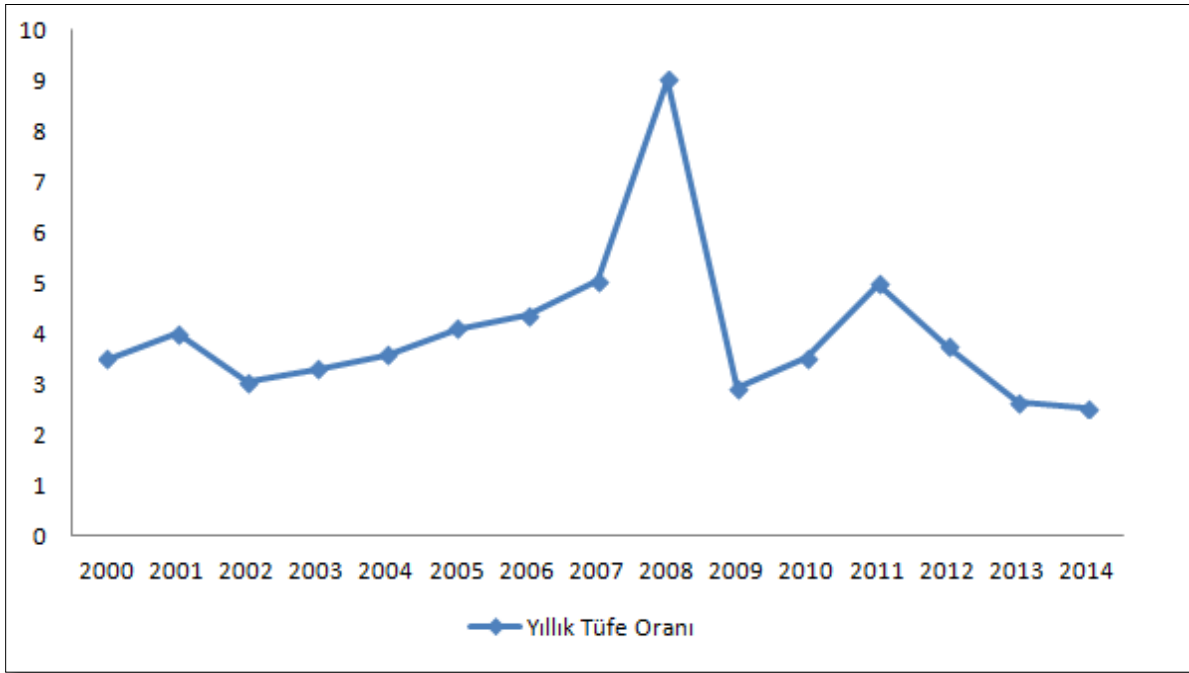
Neoliberal politik düşüncenin kendi kendini düzenleyen piyasa sisteminin denetleme ve düzenleme gibi kurumlardan yoksun olması fiyat istikrarının ekonomik istikrar için tek çözümler olarak belirlenmesinin temelini oluşturmaktadır. Küresel finans krizi öncesi “great moderation” denilen dönemde fiyat istikrarının çoğunlukla sağlandığı ve göreceli olarak gelişmiş ekonomilerde daha yüksek büyüme oranlarının sağlandığı bir dönem olmuştur. Fiyat istikrarının sağlanması durumunda istihdam, iktisadi büyüme ve finansal istikrar gibi makro ekonomik değişkenlerinde kendiliğinden sağlanacağına ilişkin yerleşik bir inanç ortaya çıkmıştır (Akyazı & Al, 2015:373).

3. 3. Küresel Finans Krizi Sonrası Yeni Para Politikası Arayışları

Merkez bankalarının para politikasının amaç fonksiyonunda fiyat istikrarının nihai amaç olmasının yalnızca amaç-araç uyumu açısından ele almak yerine, aynı zamanda neoliberal politik düşüncenin fiyat istikrarının sağlanması konusundaki baskın tavrında da aramak gerekir. Ancak diğer taraftan yüksek enflasyon şartları altında ekonomik belirsizliğin artması, iktisadi aktörlerin yatırım, tüketim ve tasarruf kararları alırken ekonomideki fiyat düzeylerinin, onlara, sağlıklı bir enformasyon sağlamadığı için ekonomik aktiviteyi olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde gelişmiş ülke ekonomilerine oranla daha yüksek enflasyon oranları altında yapılan para politikasının güvenilirliği daha düşük düzeyde olmaktadır. Söz konusu bu merkez bankalarının nihai amaç olarak fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik para politikasına ihtiyaç duymaları, para politikasının kurumsal bir çerçeve içerisinde olduğu enflasyon hedeflemesi stratejisini benimsemeleri gerekmektedir. Enflasyon hedeflemesi rejimi; merkez bankalarının nihai hedef olan fiyat istikrarı sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla, para politikasının makul bir dönem için belirlenen sayısal bir enflasyon hedefi veya hedef aralığına dayandırılması ve bunun kamuoyuna açıklanması şeklinde tanımlanabilir (Eroğlu & Eroğlu, 2009:82).

Finansal kriz öncesinde para politikasının fiyat istikrarı amacına sıkı sıkıya bağlılığı enflasyon hedeflemesi rejiminin başarıyla uygulanmasıyla artmıştır. Fiyat istikrarının temel koşul olarak iktisat politikalarında yer almasının diğer bir etkeni finansal kesimin para politikası üzerinde fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik baskın bir etkisinin olmasıdır. Enflasyon, finansal piyasalardaki finansal varlıkların değerlerinde aşınmaların oluşmasına ve beraberinde bu varlıkların getirilerinde azalmalar olmasıdır. Söz konusu durum, bu piyasalardaki iktisadi aktörlerin kârlarını azaltmaktaydı. Ekonominin mümkün olduğunca enflasyonist etkilerden arındırılmasını isteyen finansal kesim artan işsizlik ve kamu açıklarının, hızlı büyüme oranlarının fiyatlar üzerindeki yukarı baskısına karşı merkez bankalarının daraltıcı para ve maliye politikalarının uygulanmasını ve faiz oranlarının yükselmesini istemektedir. Bu durum karşısında para politikasının öncelikli amacının fiyat istikrarı olması kaçınılmaz olmaktadır (Eroğlu, 2007:8-10).

Şekil 1: Dünya Ekonomisi (2000-2014) Yıllık Tüfe Oranları

Kaynak: World DataBank, 2015

Dünya enflasyon oranlarının neoliberal dönemde düşmesinin, 1990'lerden itibaren para politikasında enflasyon hedeflemesi stratejilerinin başarılı sonuçlar vermesinin yanı sıra başka etkenlerde bulunmaktadır. Bunlar, Güneydoğu-Asya ülkelerinin serbest piyasa ekonomisine entegre olmaları sonucunda daha rekabetçi ortamda yaşanan teknolojik yeniliklerin, finansal serbestleşme ve uluslararası sermaye hareketlerinin artmasıyla dünya üretiminde daha düşük işgücü maliyetlerinin olduğu Çin başta olmak üzere diğer Güneydoğu-Asya ülkelerine doğru üretimin kayması, küresel düzeyde enflasyonu baskı altına aldığı görülmüştür (Akyazı & Al, 2015:373). Dolayısıyla, Dünya ekonomisinde enflasyonu küresel düzeyde baskı altına alan dinamikleri neoliberal politik düşüncenin reel ücretlerin azalması yönündeki politik tavrında görmek gerekir. Bu nedenle ucuz işgücü ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi için sosyal yardım politikalarının yoksul kesim aleyhine yeniden düzenlenmesi, sendikaların kendi fonksiyonlarını yerine getiremeyecek şekilde içlerinin boşaltılması ve emek piyasalarının işveren lehine yeniden düzenlenmesi gibi uygulamalar serbest piyasa sistemi altında gerçekleştirilmiştir. Emegün ücretindeki bu azalmalar gelir dağılımını yoksuldan zengine doğru yeniden dağıtılmasına ve gelir dağılımında eşitsizliklerin artmasına yol açmaktadır. Dünya üzerindeki dolar milyarderlerinin ortalama serveti 3,86 milyar dolar iken Dünya nüfusunun yarısı olan 3 milyar insan günde 2,5 dolardan daha az gelir elde etmektedir. Forbes dergisinin 2016 verilerine göre dünyada 1826 dolar milyarderi bulunurken dünyanın en zengin beş kişisinin kişisel servetlerinin toplamı, en yoksul 88 ülkenin milli gelirine eşit olmaktadır (Sungur & Zararcı, 2016:51-52). Neoliberal politik düşüncenin fiyat istikrarı ve ücretler üzerindeki politik baskın tavrının sonucu küresel düzeyde refah dağılımı giderek bozulmuş ve bir tarafta artan dolar milyarderlerine karşılık, diğer tarafta artan, açlık ve sefalet olmuştur. Bu durum pür serbest piyasa sisteminin piyasa şartları altında herkesin hak ettiği kadar gelirden pay aldığı savının gayri ahlakî bir yansıması olmaktadır.

15 Eylül 2008'de yatırım bankası Lehman-Brothers'ın iflası ile patlak veren küresel finans krizi, gelişmiş ülke geliştirmekte olan ülke ayrımı yapmaksızın ülkelerin makroekonomik dengelerini; ülkelerin kendi iç ekonomik dinamiklerinin yapısı, bankacılık ve finans sisteminin şoklara karşı dayanıklılığı, küresel ekonomik sisteme entegrasyonunun yapısı ve

büyüklüğüne bağlı olarak farklı düzeylerde olumsuz etkilemiştir. Krizin bu etkilerini azaltmak ve krizin maliyetini minimum düzeye indirmek için öncelikle para politikası ile krize müdahalede bulunulmuş krizin daha da derinleşmesi ile Keynesyen iktisat politikaları çerçevesinde kurtarma paketleri devreye sokularak bir takım önlemler alınmaya çalışılmıştır. 2008 küresel finans krizi fiyat istikrarı ile ekonomik istikrar arasındaki pozitif ilişkiye ait yerleşik inancı sarsmıştır. Kriz sonrası dönemde para politikasının amaç fonksiyonuna fiyat istikrarının yanında ikincil amaç olarak finansal istikrarın konulması gerekliliği konusunda genel bir uzlaşma sağlanmış olduğu görülmektedir. Finansal piyasaların çok hızlı ve değişken yapıda olması, finansal varlıkların değişen teknolojik yenilikler ile çeşitlenmesi para politikası aracı olarak kullanılan kısa vadeli faiz oranlarının fiyat istikrarı yanında ek olarak finansal istikrarı sağlamada yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durum para politikasının ikincil para politikası araçları kullanması gerekliliğini ortaya konmuştur (Akyazı & Al, 2015:376-377).

Küresel kriz sonrasında para politikasındaki amaç ve araç değişimi gelinen nokta itibariyle para politikasının kriz sürecinde etkin olamamasından kaynaklanmaktadır. Kriz öncesi etkin olarak kullanılan kısa vadeli faiz oranları kriz sürecinde sıfır düzeyine inmesine rağmen etkin olamamıştır. Geleneksel para politikası araçlarının devre dışı kalması sonucunda ekonomik aktiviteyi artıracak; miktarsal genişleme, kredi genişlemesi, zorunlu karşılıklar uygulaması ve faiz koridoru uygulaması gibi geleneksel olmayan yeni para politikası araçları devreye sokulmuştur (Arıcan & Okay, 2014:12-16).

Fiyat istikrarı amacına yönelik eleştirileri iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi faiz oranlarının belirlenmesinde sadece tüketici fiyat endekslerini içinde barındıran enflasyon oranlarına ve çıktı açığına bağlı kalınması, ikinci olarak enflasyon hedeflemesinin fiyat istikrarını sağlarken finansal istikrarı sağlamadığı, aksine kimi durumlarda finansal istikrarsızlığı tetiklediği şeklinde eleştiriler olarak sıralanabilir.

$$i = \pi + i^* + \alpha(\pi - \pi^*) + \beta(Y - Y^*) \quad (1)$$

Taylor Kuralı, merkez bankasının belirlediği nominal faiz oranlarının, reel faiz oranlarına, beklenen enflasyon oranına, enflasyon hedefindeki sapmaya ve bir önceki dönemin çıktı açığına bağlı olarak belirlenir. Bu değişkenler ile politika faiz oranlarının belirlenmesine “Taylor Kuralı” denilmektedir. Bu model çerçevesinde ekonomi arz yönlü hareket ettiği için çıktındaki sapmalar talep kaynaklı olmaktadır. Buradaki amaç çıktı açığını sıfır düzeyinde tutulması olduğundan, çıktındaki sapmalar merkez bankasınca belirlenen uygun faiz oranları ile giderilerek toplam talep ve toplam arzın eşitleneceği varsayımdır. Ancak toplam talebi etkilemeye yönelik kısa vadeli faiz oranlarının kullanılması fiyat katılıkları nedeniyle para politikasının etkilerinin gecikmeli olarak ortaya çıkmasına neden olmakta sonuç olarak kısa sürede enflasyona etki edememektedir (Özatay, 2012:4-5). Kısa vadeli faiz oranlarındaki değişikliklerin etkilerinin zamana yayılması haricinde, örneğin; kısa vadeli faiz oranlarının artırıldığı bir ortamda toplam talebin azalması ve enflasyonun düşmesi beklenirken faiz oranlarındaki artışın firma maliyetlerini artıracığı ve bu artışında fiyat artışlarına neden olacağı göz ardı edilmektedir. Finansal kırılganlığın yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerde mevcut enflasyon oranı ile hedeflenen enflasyon arasındaki çok büyük fark olması para politikasından beklenen etkiyi de azaltmaktadır (Eroğlu, 2014:71).

Enflasyon ile büyüme arasındaki aynı yönde ilişkinin olduğu bir durumda para politikasında büyümedeki artışlarla enflasyonist etkilerin meydana geldiği dönemde ekonomideki ısınmayı azaltmak için kısa vadeli faiz oranlarının artırılması gerekir. Diğer taraftan enflasyon ve büyümenin ters yönlü hareketi halinde nasıl bir para politikası izleneceği belirsiz bir durumdur. Özellikle 2008’in ilk yarısında görülen gıda ve emtia fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanan enflasyon oranlarında artışa karşılık, büyüme oranları yılın ikinci yarısından itibaren azalma eğilimine girdiği görülmüştür (Tokucu, 2010:40). Dolayısıyla kriz

dönemlerinde para politikasının ne yönde uygulanacağını belirsizliği krizin daha da derinleşmesine yol açan etkenlerden biridir.

Merkez bankaları fiyat istikrarı sağlama konusunda ağırlıklı olarak tüketici fiyat endeksi üzerinden ölçüm yapmaktadır ve faiz oranlarını değiştirerek enflasyonu kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Enflasyon oranlarının tespiti için kullanılan tüketici fiyat endeksleri daha çok tüketim mallarından oluşması, riskin daha çok biriktiği, volatilitenin yüksek olduğu ve tüm ekonomik sisteme etkisinin en az reel piyasalar kadar olduğu finansal piyasalardaki varlık fiyatlarının endekse dâhil edilmemesi fiyat istikrarının finansal istikrarı sağlamada nasıl bir fonksiyonu olduğu üzerine tartışmaları artırmıştır (Tokucu, 2010:43). Daha önce sözünü ettiğimiz finansal istikrar için gerekli olduğu düşüncesi, fiyat istikrarının finansal piyasalardaki varlık fiyatlarının aşınması sorunu büyük finans şirketlerinin kârlılıklarını azaltma eğiliminde olmasıdır. Söz konusu finansal piyasalarda arz talep ilişkilerine göre alım-satım gerçekleştirilmesi yerine, piyasa aktörlerinin niyetlerine göre belirlendiği ve ekonominin enflasyon hedeflemesi ile kredibiliteye dayanan ileriye dönük olumlu beklentilerin çıpalandığı bir ortamda bu işlemlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. İyimser havanın psikolojik bir bağımlılık haline geldiği ekonomik düzende finansal piyasaların serbest piyasa mekanizması koşulları yerine çoğunlukla iyimser beklentiler ile piyasaya yön verilmektedir. Dolayısıyla finansal piyasalardaki var olan kırılmalıklar illüzyonist iyimser havanın etkisi ile kriz ortaya çıkana kadar görülmemektedir (Eroğlu, 2014, s.77). İyimser ekonomik düzen psikolojisi ile varlık fiyatlarındaki artış, iktisadi aktörlerin yeni varlık alımları gerçekleştirmesi için borçlanmaya gitmesine ve sonuç olarak varlık fiyatlarında aşırı değerlenmenin oluşmasına neden olurken, şirketlerin borçlanma düzeyinin artması ile risk primlerinde de artışlar söz konusu olacaktır. Bu durum varlık fiyatlarında balon oluşmasına ve borçların sürdürülemez bir noktaya gelerek finansal piyasaların kriz ile karşı karşıya gelmesine neden olacaktır.

Para politikası yapımcılarının enflasyonist baskıların azaldığı durumlarda gevşek para politikasına geçmeleri: sadece enflasyonist eğilimleri dikkate alan otoritelerin gevşek para politikaları sonucu aşırı kredi genişlemesine ve varlık fiyatlarındaki artışların oluşmasına neden olmaktadır. Finansal dengesizliklerin ortaya çıkması ile oluşan finansal risklerin azaltılması için gerekli tedbirlerin alınmaması bir yana finansal risklerin takip edilmemesi bu piyasalardan kaynaklanan krizlerin daha derin ve yüksek maliyetlerde olması sonucunu doğurmaktadır. Kredi ve varlık fiyatlarındaki dalgalanmalar potansiyel üretimdeki artışlar ile çıktı açığının azalması enflasyonu baskı altına almaktadır. Bu noktada gevşek para politikasının finansal ve reel piyasalara etkileri farklı zaman dilimlerinde gerçekleşirken önce varlık fiyatlarında şişme ve kredi genişlemesi şeklinde gerçekleşmesi finansal kırılmalıkları artırırken, daha sonra artan üretim potansiyeli ile çıktı açığının küçülmesine sonuç olarak da mal ve hizmet piyasalarındaki enflasyonist baskıların azalmasına neden olmaktadır. Literatürde “rüzgâra karşı eğilme” terimiyle yer alan ve varlık fiyatlarındaki aşırı şişmeler karşısında para politikasının faiz oranlarının sınırlı miktarda artırılarak ters yönde tepki verilmesi önerilmiştir. Bu durumda varlık fiyatlarındaki dalgalanmaların enflasyon ve üretim üzerindeki etkisi azalmış olacaktır (Balmumcu, 2013:39).

Kriz öncesi birçok ülkede başarı ile uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejileri, büyük oranda fiyat istikrarının para politikasının temel amacı olması ve bu amaca yönelik faiz oranlarının etkin şekilde kullanıldığı bir dönemi içermekteydi. Katı enflasyon hedeflemesine yöneltilen eleştiriler; 2008 küresel finans krizi sonrası Dünyada büyüme ve işsizlik gibi makro ekonomik sorunların iktisat politikalarının çözmesi gereken ana sorunlar olarak yer alırken enflasyon hedeflemesi kurala dayalı olan yapısı nedeniyle düşük büyüme veya deflasyon dönemlerinde kural dışına çıkamayarak para politikasının hareket alanını kısıtlamakta ve etkinliğini azaltmaktadır. Geline nokta itibariyle dünyada enflasyonsuz bir ortamda sadece

enflasyonu hedeflemek etkin para politikası çerçevesini belirlemek açısından anlamlı bir paradigma taşımamaktadır (Aslanoğlu, 2014:333). Bu durum enflasyon hedeflemesi stratejisini katı ve dar bir yapıdaki enflasyon hedeflemesi yerine bünyesinde esnek kur rejimini ile iç ve dış şoklara karşı etkin, fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı da gözeten “çerçevesi genişletilmiş esnek enflasyon hedeflemesi stratejisi” geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. (Eroğlu & Eroğlu, 2010:68).

Finansal piyasalar gelinen nokta itibarıyla gerek büyüklükleri gerekse reel piyasaları etkilemeleri dolayısıyla ekonomik istikrar açısından önemli bir yere sahip olduklarını göstermektedir. Finansal piyasalardaki istikrarsızlıkların oluşmasının engellenmesinde, finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülmesinde para politikasına yardımcı olarak makro ihtiyati politikaların geliştirilmesi ve uygulanması konusunda da literatürde genel bir uzlaşma vardır. Buradaki tartışma konusu fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı da sağlama rolü bulunan merkez bankalarının “Makro ihtiyati politikalarında operasyonel yetkinliği olmalı mıdır?” sorusu etrafında gerçekleşmektedir. Finansal istikrarın sürekli gözetilmesi finansal kuruluşlar ile uluslararası ekonomik ve finansal dengelerin merkez bankalarınca izlenmesi gerekliliği, finansal piyasaların sistemik riskleri barındırmasından kaynaklanmaktadır. Finansal istikrarın, fiyat istikrarının sağlanmasında enflasyon oranları gibi kendine has bir ölçütü olmaması ve finansal istikrarın çok değişkenli bir olgu olması; merkez bankası yanında diğer kamu kuruluşları ile finansal istikrarı sağlamada ve finansal istikrarsızlığa yol açan unsurları ortadan kaldıracak adımları koordineli bir şekilde yürütmeleri gerekliliğini ön plana çıkartmaktadır. 2008 küresel finans krizi sonrası Dünya ekonomisinde görülen en belirgin sorunlar büyüme, işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlik olarak görülmektedir. Ayrıca birçok gelişmiş ülkede talep yetersizliğine bağlı olarak deflasyon tehlikesi altında oldukları görülmektedir. Kriz sonrası finansal istikrara yönelik atılan adımlar sistemik risklere bağlı yapısal sorunlar içerisindeki kriz öncesi büyüme performansının kriz sonrası makro ihtiyati politikaların uygulanması ile ulaşılmasını güç kılmaktadır. Büyüme performansını ve gelir dağılımını düzeltmeye yönelik uygulanacak politikaların sistemik risklerin ortaya çıkmasına izin vermeyecek, aynı zamanda deflasyonist baskı altında oluşan çıktı açığının azaltılması adına, toplam talebin daha steril ve sağlam temellere oturtulması ile mümkün olabilir (Aslanoğlu, 2014:340-345). Toplam talebin artırılması üzerindeki en önemli engel birçok ülkedeki yüksek kamu borç miktarlarına karşılık; artan teknolojik gelişmeler sonucunda her türlü parasal işlemlerin kolayca ve hızlı bir şekilde yapıldığı noktada devletin bu karmaşık enformatik ağlar üzerinden gerçekleşen finansal piyasaların alım-satım işlemlerini kontrol etme, düzenleme, izleme ve bu piyasaların oluşturduğu değerler üzerinden vergi geliri elde etme kabiliyetini sınırlandırmaktadır (Eroğlu, 2014:74). Bu durum devletin etki gücünün ve maliye politikası üzerinden ekonomiyi canlandırma olanağının azalmasına yol açmaktadır. Ekonominin canlandırılması, bütçe politikalarının mümkün olduğunca tüketici ve yatırım güvenliğini artıracak, talep yönetimli politikaların uygulamaya sokulması ile ancak mümkün olabilmektedir.

4. SONUÇ

Kapitalist ekonomik düzenin hâkim ideolojisi olarak neoliberal politik düşünce 1980’lerden itibaren uygulamada ufak değişikliklere rağmen varlığını devam ettirmektedir. Neoliberal politik düşüncenin ekonomik performansı, neoliberal iktisat politikaları öncesine kıyasla daha düşük büyüme oranları, yüksek işsizlik oranları ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artmasına karşılık geçerliliğini koruması; dev finans şirketlerinin ortaya çıkarak olağanüstü kâr elde etmeleri, neoliberal politik düşüncenin nereye hizmet ettiğini göstermektedir. Neoliberal politik düşüncenin ekonomilerde oluşturduğu tahribatın en belirgin şekilde ortaya çıkması, 2008 küresel finans krizi ile meydana gelmiştir. Kriz sürecinde ABD ve İngiltere gibi neoliberalizmin beşiği olan iki ülke Keynesyen iktisat politikaları içerisinde

aktif maliye politikaları ile krize müdahale etmişlerdir. Kriz sonrasında finansal piyasaların yeniden düzenlenmesinin finansal istikrar için gerekli olduğu görülmüştür. Aksine 1980'lerden itibaren devletlerin finansal piyasalar üzerindeki denetimlerini azaltarak, ahlaki riziko altında ve aşırı risk iştahı olan finans çevrelerinin isteği yönde neoliberal politik düşünce, ekonomilerde hayata geçirilmiştir. Serbest piyasa ekonomisinin teorik temellerini atan Adam Smith'in iktisat biliminin kurucusu olmasından önce bir ahlak profesörü olduğu unutulmamalıdır. Serbest piyasa sistemi kendi kendini düzenleyen piyasa mekanizması, neoliberal politik düşüncenin zorlamacı ve hayali bir kurumsal yapısı ile tüm gerçekliklerden soyutlanmış, evrensel etik kurallarından yoksun bir piyasa ütopyasının inşası olduğu, yaşanan bir dizi finansal krizler ile özellikle de 2008 küresel finans krizinin yaşanmasıyla ortaya çıkmıştır.

Ekonomik istikrarı sağlamada neoliberal politik düşünce ekseninde para politikasının oluşturulması, oynak bir zeminde hareketli bir hedefi tam isabet vurmaya kadar zor bir iş olmaktadır. 2008 küresel finans krizinin üzerinden on yıla yakın bir süre geçmesine rağmen kriz öncesi büyüme oranlarının yakalanamaması, neoliberal politik düşüncenin temelden revize edilerek yeni bir iktisat politikası çerçevesinin çizilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan para politikasının tek başına ekonomik istikrarı sağlamada yeterli olmadığı görülmektedir. 2008 küresel finans krizi öncesi ülkelerin kamu borç stoklarının yüksek olması küresel kriz sonrasında maliye politikaları ile ekonomiye müdahaleye imkân vermemiştir. Ancak talep yönetimli maliye politikalarının devreye sokulması ve gelirin zenginden yoksula doğru yeniden dağılımını sağlayacak gelir ve istihdam politikalarının gerçekleştirilmesi para politikasının etkinliğini artıracaktır. Finansal piyasaların asli fonksiyonlarına geri döndürülmesi bu piyasalardaki olağanüstü yükün ve risk algısının azalmasına ve reel piyasaların dünya ekonomisine daha fazla katma değer katacak şekilde büyümesine izin verecektir. Aksi halde finans çevrelerinin politik baskıları, aşırı risk iştahı sonucu ve insan doğası gereği yapılan hataların zamanla tekrar etme ihtimalini artırmaktadır. Finansal piyasalar üzerindeki gerekli denetim ve gözetim mekanizmalarının kurularak finansal istikrarın sağlanması, para politikasının etkinliğini artıracaktır. Sonuç olarak para politikası, bünyesinde esnek kur rejimini barındıran, çerçevesi genişletilmiş enflasyon hedeflemesi stratejisi doğrultusunda, finansal istikrarın sağlandığı kredibilitesi yüksek bir para politikası portresi çizmesi gerekmektedir. Para politikası, talep yönetimli maliye politikası, gelir ve istihdam politikalarının yeniden gündemde olduğu iktisat politikası içerisinde daha etkin olmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyazı, H. & Al, İ. (2015). 2008 küresel krizinin para politikası ve enflasyon hedeflemesi stratejisine yansımaları. Eroğlu, N., Eroğlu, İ. & Aydın, H. İ. (Ed.), *Prof. Dr. İlker PARASIZ'a Armağan: İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi* (pp. 323-343), Ankara: Orion Kitabevi.
- Akyüz, Y. (1995). Taming International Finance. Michia J. and Smith J. G. (Ed.), *Managing the Global Economy* (pp. 55-90), Oxford University Press.
- Arıcan, E. & Okay, G. (2014). Ekonomik istikrarsızlık ortamında merkez bankalarının uyguladığı para politikaları ve Türkiye örneği, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 1-50.
- Aslanoğlu, E. (2015). 2008 sonrası dünya ekonomisinde görünüm ve iktisat politikaları. Eroğlu, N., Eroğlu, İ. & Aydın, H. İ. (Eds.), *Prof. Dr. İlker PARASIZ'a Armağan: İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi* (pp. 323-343), Ankara: Orion Kitabevi.

- Balmumcu, Ö. (2012). Küresel finans krizi ekseninde para politikası tartışmaları, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 23-55.
- Bocutoğlu, E. (2015). 2008 Küresel finansal krizin nedenleri. Eroğlu, N., Eroğlu, İ. & Aydın, H. İ. (Eds.), *Prof. Dr. İlker PARASIZ'a Armağan: İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi* (pp. 273- 302), Ankara: Orion Kitabevi.
- Campell, A. (2014). ABD'de Neoliberalizmin doğuşu: Kapitalizmin yeniden örgütlenmesi. Saad-Filho, A. & Johnston, D. (Eds.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (pp. 305-324), İstanbul: Yordam Kitap.
- Çolakoğlu, B. (2003). T.C. Merkez Bankası para politikasının güvenilirliği. *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 475 (40), 63-73.
- Eroğlu, N. (2007). İktisat politikalarında ısrarla neden fiyat istikrarı amacı ?, *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 514 (44), 8-10.
- Eroğlu, N. & Eroğlu, İ. (2009). Enflasyon hedeflemesi çerçevesinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kredibilite ve hesap verebilirlik sorunu. *Maliye Finans Yazıları*, 85 (23), 79-109.
- Eroğlu, N. & Eroğlu, İ. (2010). Küresel kriz ve bir para politikası stratejisi olarak enflasyon hedeflemesi'nin rolü. *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 545 (47), 61-69.
- Eroğlu, N. (2014). *İktisatta rasyonalite ve para politikası*. İstanbul: Der'in Yayınları.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin kısa tarihi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kazgan, G. (2016). İktisat ve etik, Erişim Tarihi: 21.08.2016, http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/iktisat_ve_Etik.doc
- Oktar, S., Tokucu, E. & Kaya, Z. (2013). *Finansal küreselleşme sürecinde merkez bankacılığı ve para politikaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ongun, T. (2012). 1980'lerden küresel krize dünya ekonomisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 23 (Özel Sayı), 79-109.
- Özatay, F. (2012). Para politikasında yeni arayışlar ve TCMB, Erişim Tarihi: 08.11.2015, http://www.tepav.org.tr/upload/files/13268900343.Para_Politikasinda_Yeni_Arayislar_ve_TCMB.pdf
- Palley, T. I. (2014). Keynesçilikten Neoliberalizme: iktisat biliminde paradigma kayması. Saad-Filho, A. & Johnston, D. (Eds.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (pp. 42-58), İstanbul: Yordam Kitap.
- Rodrik, D. (2011). *Akıllı Küreselleşme*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Saad-Filho, A. (2014). Washington uzlaşmasından Washington sonrası uzlaşmasına: iktisadi kalkınmaya dair Neoliberal gündemler. Saad-Filho, A. & Johnston, D. (Eds.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (pp. 191-201), İstanbul: Yordam Kitap.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası iktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sungur, O. & Zararcı, Y. (2016). İktisat bilimi, kıtlık ve yoksulluk üzerine bazı düşünceler, *Ayrıntı Dergisi*, 38 (4), 49-54.
- Thorsten, D. E. & Lie, A. (2009). Neoliberalizm nedir?. Akalın, G. & Akalın, U. (Eds.), *Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi* (pp. 141-169), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Tokucu, E. (2012). Kriz ve para politikaları: para politikalarının başarısızlığı üzerine. *Ekonomik Yaklaşım*, 76 (21), 31-54.

- Toporowski, J. (2014). Parasal uygulamanın tanıdık sığınağı: neoliberal para ve finans rüyası. Saad-Filho, A. & Johnston, D. (Eds.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (pp. 179-190), İstanbul: Yordam Kitap.
- Williamson, J. (2002). Did the Washington consensus fail?, Erişim Tarihi: 23.08.2016, <https://piie.com/commentary/speeches-papers/did-washington-consensus-fail>
- Williamson, J. (2004). A short history of the Washington consensus, Erişim Tarihi: 29.11.2015, <http://www.iie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf>
- Yay, G. G. (2009). Küreselleşme ve para politikası, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 29-38.
- Yıldırım, C. (2011). Birinci ve ikinci nesil Washington uzlaşması: neoliberal iktisat politikalarının 1980'den sonraki evrimi. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (7), 1-23.